

Szepes vármegye elnevezésének lehetséges motivációról

KENYHERCZ RÓBERT

1. A kutatás előzményei

Szepes vármegye nevének eredete kapcsán az etimológiai irodalomban egyetértés van abban a tekintetben, hogy a magyar *Szepes*, a szláv *Spiš* és a német *Zips* nevek közvetve vagy közvetlenül összefüggenek egymással. Azt ugyanakkor, hogy a három névforma közül melyik az elsődleges, véleményem szerint megnyugtatóan ez idáig senkinek sem sikerült bizonyítania. Egy korábbi tanulmányomban ezért arra tettem kísérletet, hogy a megye három középkori eredetű elnevezésének az egymáshoz való fonológiai s egyúttal kronológiai viszonyát tisztázzam (vö. 2018). Az volt a föltevés, hogy a vármegye nevének végső etimonjához — de legalábbis a másik két nyelv névváltozatának etimológiai előzményéhez — a nyelvi kölcsönzéseket kísérő fonológiai folyamatok elemzésével lehet közelebb jutni. Amennyiben ugyanis a magyar, szláv és német névalakok közül a vizsgálatok során kitűnik az, amelyikből a legkézenfekvőbben magyarázható a másik kettő, akkor azt a variánst nagyobb valószínűséggel lehet elsődlegesnek tartani. Ha pedig valamelyik névalakból fonológiai szempontból eleve nem magyarázható sem közvetlenül, sem közvetetten a másik kettő, akkor annak az alaknak az elsődlegessége jó eséllyel kizárható. Ebből adódóan pedig nyilván eleve azok a korábbi etimológiák lehetnek helyesek, amelyek a lehetséges elsődleges nyelvből magyarazzák a vármegye nevét, s a további etimológiai vizsgálatoknak is ezt az elsődleges névformát érdemes célozniuk. A nyelvi kölcsönzések irányának az ügye természetesen a korábbi munkák szerzőinek a figyelmét sem kerülte el (vö. elsősorban GRÉB 1929, MELICH 1929, MOÓR 1929 és ONDRUŠ 1980), s azt mindannyian kiemelt szempontként igyekeztek felhasználni elméletük alátámasztására, illetve mások elméleteinek megcáfolására. Az újabb fonológiai és nyelvtörténeti ismeretek, valamint az adatokhoz való könnyebb hozzáférés ugyanakkor a korábbiaknál jóval rendszerszerűbb elemzést tettek lehetővé a számomra.

E módszertani kísérlet azonban azzal az eredménnyel zárult, hogy — a lehetséges etimológiák mérlegre helyezésével — problémamentesen egyik nyelvből sem vezethető le a másik két nyelv névformája. Mind a magyar, mind a szláv,

mind a német változat elsődlegességének feltételezése esetében jelentős problémák merülnek fel a kölcsönzések fonológiai magyarázatát illetően. Úgy tűnik, hogy a három említett névalak egymáshoz való viszonyát fonológiai értelemben leginkább csak rendhagyó esetekként, s nem klasszikus értelemben vett szabályszerű hangtani folyamatként lehet értelmezni. Az általam követett módszer alapján így egyik vagy másik név elsődlegességét sem tudtam megnyugtatóan magyarázni. Nyilvánvaló, hogy a névváltozatok fonológiai hasonlósága az alapja annak az egyöntetű véleménynek, hogy azok egymásból levezethetők, ugyanakkor GRÉB GYULA felvetése alapján az átvétel során végbemenő vagy az azt követő hangtani változásokban népetimológiát, vagy még inkább más, adott nyelvben ismert név analógiás hatását sem lehet teljesen kizárni (vö. 1929). Ennek az igazolására azonban még komolyabb vizsgálatok nem történtek.

Az átvételek fonológiai problémájának feloldására az említett írásomban egyébként a már meglévő etimológiák mellé egy saját elképzelést is vázoltam, amely hangtani szempontból a vármegye különböző nyelvű névváltozatainak közös előzményeként egy rekonstruált szláv **sbpišb* ~ **sbpišb* lexéma meglétét vetette fel, amelyből feltételezésem szerint aztán a későbbi szláv *Spiš* és a magyar *Szepes* forma párhuzamosan, azaz hangtani értelemben lényegében egymástól függetlenül, csak a közös eredetükben összekapcsolódva is kialakulhatott. Amennyiben a hipotézisem helytálló, áthidalhatóvá válhatna a magyar és a szláv alakok fonológiai megfeleltethetőségének a nehézsége, hiszen így nem a *Spiš*-ből kellene levezetni a *Szepes*-t, vagy pedig fordítva, hanem mindkettőt egy közös szláv **sbpišb* ~ **sbpišb* előzményből, ami véleményem szerint már jóval kevesebb fonológiai problémát hoz felszínre. Kétségtelen ugyanis, hogy ennek a két névformának a fonológiai kapcsolata az egész kérdéskör legproblematisabb eleme. Az elképzelést azonban pusztán elméleti lehetőségként vettem fel, a rekonstruált szláv tövet, amiből mind a magyar, mind a későbbi szláv alak, s azokból pedig a német forma magyarázhatóan tűnik, nem tudtam nyelvileg igazolni (vö. KENYHERCZ 2018: 124–125).

Nem kérdéses azonban, hogy egy helynév eredetének a feltárásakor számos szempont együttes figyelembevételére van szükség.¹ Az említett írásomban a gondolatmenet követhetőségének érdekében viszont — ahogyan már akkor is utaltam rá — csak a nyelvi kölcsönzések vizsgálata mellett döntöttem. Így szükségesnek tartom, hogy a *Szepes*, *Spiš* és *Zips* nevek eredetének a kérdését most újra elővegyem, s azt újabb szempontokkal kiegészítve vizsgáljam meg újra. Ezt az írásmat tehát nem az előző folytatásának szánom. Legalábbis nem abban az értelemben, hogy ezzel az írással befejezem a korábban megkezdett gondolatmenetet, s

¹ A helynévtörténeti kutatásokban erre a komplex megközelítésmódra a helynév-etimológia helyett ma már a helynév-rekonstrukció fogalmát használja a szakirodalom (vö. HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 135–147).

egy megnyugtató megoldással lezárom a kérdést. Ehelyett igyekszem ugyanazt a kérdést most egy másik szemszögből is megvilágítani, s ezáltal újabb szempontokat adva a régi Szepes vármegye nevére irányuló későbbi kutatások számára.

2. Előzetes szempontok

Ebben a tanulmányomban azt szeretném megvizsgálni, hogy milyen motivációk állhattak Szepes vármegye elnevezésének háttérében. Azt a névadási szituációt igyekszem rekonstruálni, amely során a terület a nevét elnyerhette, s ebből a szempontból kísérlem meg ismét mérlegre tenni az eddigi etimológiák közül a leginkább relevánsakat, ezúttal azonban elsősorban szemantikai és névtipológiai szempontból.

Mindenekelőtt a vizsgálat fókuszát szükséges pontosabban megfogalmazni: minden további kérdés kiindulópontja az, hogy Szepes vármegye neve egy a középkori magyar királyságban alapvető közigazgatási egységnek, azaz egy vármegyének volt a neve. Ezt azért fontos kiemelni, mert a vármegyék nevének a keletkezése mögött kétségtelenül sajátos névadási szituáció állt, amit a név etimológiájának a vizsgálatakor nem szabad figyelmen kívül hagyni. Leszögezhető, hogy a vármegye nevének előzményeként szolgáló közszó vagy tulajdonnév vármegyénévvé válásában — annak nyelvi háttérétől függetlenül — a magyar királyság bürokráciájának volt döntő szerepe. KRISTÓ GYULA a vármegyék nevével kapcsolatban azt írja, hogy azok soha nem a nép ajkán alakultak ki, hanem a vármegyék névadásában a hivatalosság, s végső soron az uralkodó játszott szerepet (vö. 2003: 85, 87, de lásd még HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 432). Ezt a megállapítást elfogadva azt gondolom, a középkori Szepes vármegye neve kapcsán is elmondható, hogy az a hivatalosságban keletkezett, azaz mai fogalmakkal kifejezve egyfajta hivatalos névadás eredményének tekinthető. Ezért azt gondolom, hogy a kérdés megközelítésében a legcélszerűbb — talán mondhatjuk, hogy a leginkább védhető — kiindulási pont, ha Szepes vármegye nevének a lehetséges eredeztetéseit kifejezetten az Árpád-kori magyar királyság vármegyeneveinek kontextusában vizsgáljuk meg, s azt keressük, hogy a középkori vármegyék nevével való ismereteink mennyiben járulnak hozzá a térség nevére irányuló magyarázatok értékeléséhez. S noha többé-kevésbé a korábbi etimológiák is reflektáltak a név denotációjának sajátos jellegére, a kérdés újabb névtörténeti-névrendszertani megközelítése véleményem szerint nem teljesen haszon nélküli.

Ehhez képest a vizsgálat következő lépése lehet majd csak az, hogy a vármegyénév közvetlen előzményeként kimutatott lexéma nyelvi háttérét is feltárjuk. Azaz amikor Szepes vármegye nevének az eredetét keressük, végső soron természetesen azt is ki szeretnénk deríteni, hogy melyik nyelvben, s milyen formában keletkezett az a közszó, személynév vagy pedig helynév, amelyik a vármegye nevének közvetlen előzményeként szolgált. Ez a nézőpont egyébként gyakorlati

szempontból nem sokban különbözik attól a módszertől, hogy keresünk egy fonológiai és szemantikai szempontból elképzelhető etimont, amiből akár egy vármegye neve is alakulhatott. De azt gondolom, hogy a helynév-rekonstrukció elméleti keretében azáltal válhat termékennyé egy-egy probléma újbóli átgondolása, mert az a névadási szituációt nem egyedi — még akár analógiákkal is alátámasztható — esetként kezeli, hanem névrendszertani összefüggésbe ágyazva, s nem analógiákat keres az érvelés alátámasztására, hanem bizonyos értelemben eleve a névadás analógiás jellegéből indul ki.

A következőkben tehát a tárgyalt vármegye névadása kapcsán leginkább releváns motivációs tényezőket foglalom össze.

3. Várnév > vármegyenév

Régi felismerés, hogy a vármegyék neve igen gyakran a központjaként szolgáló vár elnevezésére vezethető vissza. KRISTÓ GYULA a középkori magyar királyság legkorábbi 29 vármegyéje kapcsán azt a véleményt fogalmazza meg, hogy azok egytől egyig a várukról kapták a nevüket, mégpedig azzal szoros összefüggésben, hogy a korai vármegyék megszervezésében a vár s a köré kiépülő várispánság kiemelt szereppel bírt, s mindegyik korai vármegye rendelkezett várispánsági háttérrel (vö. 2003: 73). A korábban általánosan elfogadott vélekedés szerint a korai ispánsági várak a nevüket jellemzően az első ispánjukról kapták. S noha ez néhány esetben valóban igaz lehet, vannak olyan ispánsági várak is, amelyek kapcsán a rájuk maradt történeti források alapján nem igazolható, hogy a vár az első ispánja nevét viselné (vö. HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 432–433, HAVASINÉ KOVÁCS 2019: 38–60). Emellett vannak olyan várak is, amelyek neve nem személynévi háttérrel bír, hanem valamilyen lokális viszonyra vagy pedig a vár valamely jellegzetességére utal (a korai várnevek névadási hátterének összefoglalásához lásd HAVASINÉ KOVÁCS 2019: 86–89, a későbbi várnevekre lásd i. m. 136–138, de vö. HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 432–433 is).²

Tekintsük át ebben az összefüggésben azokat a kérdéseket, amelyek abban az esetben merülnek fel, ha feltételezzük, hogy Szepes vármegye annak váráról kapta a nevét!

² Idézett munkájában HAVASINÉ KOVÁCS HELGA külön fejezetet szentel a más nyelvekből átvett várneveknek is, ugyanakkor az az összegzéséből megállapítható, hogy a más nyelvekben keletkezett várnevek részben hasonló motivációval rendelkeznek, mint azok, amelyek a magyar nyelvben váltak várnévvé. Azt ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy az átvett várnevek — a várak építésének és a névadásnak a történeti kontextusával összefüggésben — ritkábban kapcsolódnak közvetlenül személyek neveihez, mint a magyar elnevezésű várak (vö. HAVASINÉ KOVÁCS 2019: 75–81). Így Szepes vármegye nevének kapcsán — amennyiben annak lehetséges várnévi előzményére fókuszálunk — a várnév magyar, szláv vagy más nyelvben való keletkezését a névadási motiváció szempontjából egyformán meg lehet vizsgálni.

3.1. A későbbi századokból van ugyan adatunk a vármegye nevével azonos alakú(nak tűnő) személynévre (vö. 1261: *Sepus* f-o Jacinti, 1279: Turna filius *Zepus*, 1279/1392/XVII.: *Zepus* f. Mich-is, 1286: *Scepus* filius Jacincti, 1286: *Scepus* f. Jacinti, ÁSz. 847, illetve 1334/1334: Petrus filius *Zepus*, Df. 269770), de nincs olyan forrás, ami alapján igazolható lenne, hogy a szepesi vár s így a vármegye az ispánjáról kapta volna a nevét, ilyen nevű ispánja ugyanis nem ismert. Az első név szerint említett szepesi ispán Dénes tárnokmester, akinek a neve ebben az összefüggésben egy 1216-os oklevél méltóságsorában maradt fent (*Dyonisio magistro tawarnicorum et comite de Scepes*, Dl. 74, RegArp. 1/1: 101). Az ezt megelőző évtizedekből a vár ispánjára és magára a várra vonatkozóan nem áll rendelkezésünkre adat, noha régészeti érvek alapján a vár építése néhány évtizeddel biztosan korábbra tehető (vö. FELD 2014: 376, ZSOLDOS 2001: 24).³ Az esetlegesen a várnak nevet adó ispán nevének esetében az adatolás hiánya azonban e kérdésben önmagában nyilvánvalóan nem perdöntő. Viszont adatok híján csak feltételezések szintjéig juthatunk el, s pusztán filológiai alapokon nem tudjuk sem bizonyítani, sem cáfolni azt, hogy Szepes vármegye — várnévi fokon keresztül — végső soron egykori vezetőjéről kapta a nevét.⁴

3.2. Ahogyan arra már utaltam, a várak nemcsak az ispánjukról, esetleg más személynévről kaphatták a nevüket, hanem egyéb motiváció is állhatott a névadásuk hátterében. Szepes vármegye nevének az etimológiai irodalmából ehhez a gondolat-hoz elsősorban JERZY NALEPA lengyel történész véleménye kapcsolódik, aki azt vetette fel, hogy a vármegye a váráról kaphatta a nevét. NALEPA a vár elnevezésének előzményeként a **sъpъišъ* 'sziklás hegy, domb' jelentésű szláv lexémát rekonstruálja, azt feltételezve, hogy a név elsődlegesen annak a hegynek volt a neve, amelyen a vár épült, majd metonimikusan a vár nevévé is vált, amiről aztán később a vármegyét is elnevezték (vö. 2003). Ezt az elképzelést HAVASINÉ KOVÁCS HELGA kutatásai alapján elképzelhetőnek tarthatjuk, hiszen az egész középkorban előfordult az, hogy a várak annak a hegynek a nevét vették fel, amin

³ Ehhez képest elég későn, 1249-ben említi először oklevél a várat (*in castro nostro Scypus*, Df. 264115, RegArp. 1/2: 273).

⁴ Több személynévi eredetűnek tűnő várnevünk esetében felvethető, hogy nem az első ispánjának a neve, hanem más személynév állhat nevének hátterében. Ugyanakkor azt meg lehet fogalmazni, hogy Szepes vármegye esetében bármilyen személynévi eredet feltételezése inkább magyar névadást valószínűsítene, hiszen a név fonotaktikai szerkezete egyik nyelvű névváltozatában sem utal olyan végződésre, amelyik a személyhez kapcsolódást kifejezné, s a formáns nélküli névadás leginkább a magyar nyelvben magyarázható — függetlenül természetesen a személynév etimológiai hátterétől. Azt is érdemes megjegyezni, hogy az idegen nyelvből átvett várnevek — vélhetően a várak építésének és a névadásnak a történeti kontextusával összefüggésben — ritkábban kapcsolódnak közvetlenül személyek neveihez, mint a magyar elnevezésű várak (vö. KOVÁCS 2019: 75–81). Egyébként Szepes nevének etimológiai irodalmában felmerül a személynévi eredeztetés ötlete, viszont nem közvetlenül a várnév előzményével összefüggésben (vö. MELICH 1929). Ennek az értékeléséhez lásd a 4. pontban írottakat.

épültek, ráadásul több szláv hegynévi előzmény is feltehető ezek között a várnevek között (vö. 2019: 68–69, 92–95). Elviékben tehát nem tűnik lehetetlennek NALEPA felvetése, s az általa rekonstruált tó szemantikai tartalma is megfelel a szepesi várhegy jellegének. Az is figyelmet érdemel ugyanakkor, hogy azt a hegyet, amin a szepesi vár áll, sohasem említik néven a források, s a régebbi térképeken is csak a szomszédos két hegynek van neve (vö. EKF, MKF, HKF). Ennek a háttérben nyilván az is állhat, hogy egy nagy jelentőségű vár neve a hivatali és a hétköznapi nyelvhasználatban egyaránt el tudja fedni a hegy nevét, amelyen épült. S tipikusnak mondható az is, hogy a hegy lábánál épült települést a kezdetektől a várhoz való viszonya alapján nevezték meg latinul *sub castro*, *suburbium castri Scepusiensis*, magyarul pedig *Váralja* formában (1249: terram ville saxonum *sub castro* ~ *inter terminos Saxonum de Subcastro*, Df. 264115; 1342/1343/1384: *Waralya*, Df. 228499).⁵ A probléma megítélése így pusztán az adatok elemzéséből kiindulva ismét csak bizonytalan marad, hiszen más hegynévi eredetűnek tartott várnév esetében sem mindig adatolható a névadás alapjául szolgáló hegy neve, bár olykor ez is előfordul (vö. HAVASINÉ KOVÁCS 2019: 68–69, 92–95 vonatkozó részeit).

3.3. Azt gondolom, hogy a vármegye nevének várnévi eredete kapcsán ezen a ponton érdemes figyelembe venni Szepes vármegye létrejöttének a történeti körülményeit. KRISTÓ GYULA ugyan a királyi vármegyék között tartja számon Szepeset, de kiemeli, hogy kései megszervezése miatt a várispánság intézménye csak bizonyos korlátok mellett tudott itt kialakulni (vö. 1988: 393–395). SZÜCS JENŐ eleve inkább a királyi uradalmakból kialakult erdőispánságokkal hozza összefüggésbe (1993: 39–50). ZSOLDOS ATTILA a források alapos vizsgálatával annyiban árnyalja a képet, hogy Szepes esetében a legvalószínűbbnek azt tartja, hogy az kezdetben inkább a felvidéki erdőispánságokhoz hasonló szervezeti egység lehetett, mintsem a korai vármegyék mintjára létrehozott megye. S mivel erdőuradalomból fejlődött ki, vára sem várispánsági központ volt, hanem a királyi magánuradalmakban emelt várakkal állítható párhuzamba. S noha a vár valóban a megye központja lett, várispánságot nem hoztak létre körülötte. Ugyanakkor Szepes a királyi magánuradalomból kialakult megyék tipikus példájának sem tekinthető, hiszen véleménye szerint a Szepesség egészére kiterjedő erdőispánság sem jött létre a területén (vö. 2001). FELD ISTVÁN hasonlóan vélekedik, és Szepes vármegye szerinte sem tartható klasszikus erdőispánságnak, hanem a „Gömör és Borsod vármegye területéből kiszakadó *silva Zepus* királyi magánuradalomból vált egy hosszabb fejlődés eredményeképpen — a várszerkezet bizonyos elemeinek meglétével — vármegyévé” (2014: 376).

⁵ A német *Kirchdorf* név nem a várral, hanem a településen működő káptalannal függ össze (1307: *Hylbrandus de Suburbio in vulg. Chirchdorf*, Df. 272475). Szláv eredetű megnevezésére a középkorból nincsenek adataim, s a várost még a 16–17. században is magyarul, latinul vagy németül említik az általam feldolgozott források (vö. KENYHERCZ 2015: 208).

A névadás motivációja szempontjából mindezek a körülmények talán nem teljesen lényegtelenek. A vár neve sok vármegye esetében nyilvánvalóan annak központi szerepe miatt válhatott a vármegye nevévé is. Ugyanakkor ha Szepes a megszervezésének, s így vélhetően a névadásának az idején inkább a királyi magánuradalmakhoz, illetve az erdőispánságokhoz hasonlított, a kezdeti időszakban a vár szervezeti szerepe némiképpen más lehetett, mint egy klasszikus királyi vármegyében. Jó volna tudni tehát, hogy mindez befolyásolta-e érdemben a vármegye névadásának a motivációját, vagy pedig a vár és a vár nevének a jelentősége — függetlenül annak a térség korai közigazgatásában betöltött szerepétől — ebből a szempontból túlnő a vármegye tipológiai jellegzetességein. Jelenlegi ismereteink alapján nehezen megítélhető, hogy van-e ennek a körülménynek Szepes vármegye névadása kapcsán jelentősége. Az mindenesetre mérlegelendő szempont, hogy például a FELD ISTVÁN által erdőispánságnak tekintett területek nevei — Szepesen kívül Bakony, Pilis, Zólyom, Torna, Sáros, Patak, Bereg, Ugocsa, Erdőd és Szilágy várait vizsgálja mint erdőispánsági várakat — jellemzően nem függenek össze a területükön lévő vár nevével, hanem elsősorban a természeti környezetre utalnak, s ha mégis kapcsolódnak várnévhez, akkor valószínűsíthetően a vár vette fel másodlagosan az erdőispánság nevét (vö. a FNESz. és HAVASINÉ KOVÁCS 2019 vonatkozó részei).

Mindezek fényében érdemes áttekintenünk azokat a szempontokat is, amelyek Szepes vármegye névadásában a földrajzi környezet és a táj motivációs szerepéből indulnak ki.

4. A természeti környezet megnevezése > vármegyenév

VI. Kelemen pápának egy 1348-as oklevele, amelyet válaszként ad ki I. Lajos király és Erzsébet anyakirályné kérésére, úgy fogalmaz, hogy az ország szepesi részeknek nevezett térsége, amely Magyarország és Lengyelország határainál terül el, egykor erdős és lakatlan volt (ab olim suerint silvose ac populis destitute). Ráadásul az oklevél megfogalmazása szerint a terület csak I. Károly és I. Lajos idején népesült be, annak ellenére, hogy a káptalanját a korábbi királyok már megalapították (vö. Df. 292743, AOKl. 32: 122). S noha utóbbi állítás talán túlzó, hiszen a vár felépítése és a 13. századi birtokadományok már utalnak arra, hogy a megye területe teljesen lakatlan már ekkor sem volt, minden egyéb oklevelés forrás is azt mutatja, hogy a Szepesség kezdetben erdővel sűrűn borított terület volt, amelynek főként a folyóvölgyek mentén voltak állandó lakosai, s későbbi területi fejlődését az erdőirtások biztosították (vö. FEKETE NAGY 1934: 9–51, de lásd még KÖRMENDY 1974). Mindez egybevág Anonymus adatával is, ami a Szepesség első említése(i) közé tartozik, s ahol a térséget a szöveg erdőnek nevezi *silva Zepus* formában (JAKUBOVICH–PAIS 1937/1999: 73). Ez alapján az adat alapján szokott felmerülni a szakirodalomban, hogy a természeti környezet,

konkrétan az erdő neve lehetett a vármegye névadásának a végső forrása. Az azonban nem elhanyagolható körülmény, hogy Anonymus adatának az értelmezése nem teljesen egyértelmű. Mivel a vonatkozó szövegrésznel Anonymus a Boldva menti területfoglalásról ír, PAIS DEZSŐ felveti, hogy az említett erdőt nem lehet a mai Szepesség északi szélére, a Magas-Tátra tövébe lokalizálni, hanem a Szepesség déli határánál, a mai Szepesi környékénél elterülő erdők említéséről lehet szó (vö. 1926: 140). GYÖRFFY GYÖRGY szerint azonban a *silva Zepus* mindenképpen a Szepesség délkeleti részéig lehúzódó erdőséget jelenti, s nem azonosítható Szepesi környékével (vö. 1977: 165, 167–168, de lásd ehhez még FEKETE NAGY 1934: 24–27). Azt gondolom, e kérdés kapcsán fontos adalék, hogy a vonatkozó szövegrészben Anonymus a Mátrát is erdőnek nevezi (*usque ad silvam Matra, in silva Matra*). Noha ez RESZEGI KATALIN hegynevet érintő kutatásai alapján nem kivételes, tudniillik hogy egy erdő és egy hegy(ség) neve metonimikusan összekapcsolódik a névhasználatban (vö. 2011: 61–64, de lásd még HOFFMANN-RÁCZ-TÓTH 2018: 452), a geszta adatainak a fényében mégis érdemes megfontolni, hogy a — Mátrához hasonlóan — a *silva Zepus* megnevezés mögött sem feltétlenül pusztán egy erdőnév áll, hanem talán pontosabb úgy értelmeznünk, hogy a *silva Zepus* egy *Zepus* nevű erdős terület megnevezése. A név eredeztetése szempontjából ennek az árnyalatnyi különbségtételnek véleményem szerint van jelentősége. E kérdésre azonban a korai időszakra vonatkozó források gyér száma és jellege miatt nem adhatunk megnyugtató választ.

Az egyik leginkább elbizonytalanító tényező, hogy az oklevelek később soha nem utalnak Szepesre mint erdőre, azaz soha nem fordul elő a forrásokban a *Szepes* név erdő megnevezéseként (vö. FEKETE NAGY 1934: 26). II. András 1209-es oklevele egy Szepesben lévő (*in Chypus*) Poprád környéki földről ír (Dl. 68752, RegArp. 1/1: 78–79, CDES. 1: 122–123), majd 1217-ben szintén egy Szepesben (*in Scipus*) lévő föld cseréjéről ad ki oklevelet (Dl. 79, RegArp. 1/1: 103). 1216-ban Dénes szepesi ispán (*de Scepes*) (Dl. 74, RegArp. 1/1: 101), majd 1232-ben a szepesi prépost és a szepesi plébánosok (*de Scepus*) említésekor jelenik meg a név (Df. 278925, MonStrig. 1: 281–283). Egészen a 13. század közepéig lényegében hasonló összefüggésben — egyházi személyek, nemesek említésekor — fordul elő a terület neve (vö. Df. 264260; ÁÚO. 7: 106–107, illetve CDES. 2/45–46; Dl. 38875, illetve RegArp. 1/2: 223; Df. 264260; Df. 263025, illetve CDES. 2: 129; Dl. 304, illetve ÁÚO. 7: 212–213; Dl. 68752, illetve RegArp. 1/2: 252; Dl. 40606, illetve RegArp. 1/3: 519; Df. 264114, illetve RegArp. 1/2: 268; Dl. 40337, illetve RegArp. 1/2: 262; Df. 264115, illetve RegArp. 1/2: 273 stb.). Az ezt követő évtizedekben keletkezett iratokból pedig kirajzolódik a térség közigazgatási fejlődésének az íve: 1249-ben már a vár nevéként (*in castro nostro Scypus*, Df. 264115, RegArp. 1/2: 287), 1253-ban szepesi kerületként (*in ambitu Scipsiensis*, Df. 272412, RegArp. 1/2: 309), 1255-ben földként és vármegyeként (*in terram*

Scepes ~ in comitatu Scepes, Df. 272414, RegArp. 2/2–3: 195, CDES. 2: 355–356), 1255-ben szepesi körzetként, vidékként (*in districtu Scepusiensi*, Dl. 74780, RegArp. 1/2: 332), 1275-ben szepesi provinciaként (*coram tota provincia Scypsiensi*, Df. 272260, RegSlov. 1: 246–247), illetve 1278-ban szepesi területként (*in ... territorio Cypsiensi*, Dl. 63609, NAGY 1872: 223–224) említik a források.

A fenti adatok tehát már nem utalnak arra, hogy a *Szepes* erdőnév lett volna a 13. században. Kiemelhető egy 1255-ben keletkezett irat, amely azt rögzíti, hogy IV. Béla eladományoz egy bizonyos erdőt, ám ahogy az a szövegből kiderül, nem mint a Szepes-erdő részét, hanem mint egy a szepesi kerületben lévő erdőt (*in districtu Scepusiensi*, Dl. 74780, RegArp. 1/2: 332). Az viszont problémát jelent, hogy a felsorolt korai okleveles említések és a terület elnevezése között évtizedek, de akár évszázadok is eltelhettek. S ugyan a térség vármegyévé szervezése és a vármegye névadása időben már közelebb állhat az oklevelek idejéhez, ennél közelebb nem juthatunk időben a névadás korához a források segítségével. Azt viszont véleményem szerint meg lehet fogalmazni, hogy a 13. században már erdő megnevezésére nem használták a *Szepes* nevet. De talán ebből a szempontból van annak is jelentősége, hogy az ekkor keletkezett oklevelek egy-egy adomány kapcsán nem Szepes erdőként vagy annak részeként, hanem latin körülírással vagy már saját név szerint említenek kisebb-nagyobb méretű erdős területeket (1249: *in silva supra Leucham*, Df. 264115, RegArp. 1/2: 273; 1253/1280/1282: *quandam silvam ... in ambitu Scipsiensi ... ab utraque fluvii Hornad prope villam Kurtues existentem*, Df. 272412, RegArp. 1/2: 309; 1260/1260: *ad silvam Jawore vocatam*, Dl. 63606, NAGY 1872: 218–219; 1263/1294/1418: *silvam quandam cum particula terre vacue circa fluvium Thotpatata vocatum*, Df. 280760, RegArp. 1/3: 416; 1264: *quandam silvam sitam inter fluvios Toplicha et Donkpotoka vocatus*, Dl. 564, RegArp. 1/3: 433; 1264: *quandam silvam Chetene vocatam desertiam incultam penitus*, Dl. 74776, RegArp. 1/3: 431; 1282/1288/1317: *quondam ... silvam Feketeuerdeu nuncupatam in comitatu de Scepus existentes*, Df. 258686, RegArp. 2/2–3: 291–292; 1293: *quandam silvam nostram inter fluvium Poprad et alpes Scemene existentem*, Df. 272445, RegArp. 2/4: 114). Mindennek a háttérben nyilvánvalóan az is állhat, hogy a 13. század első éveire a korábban összefüggő őserdő a benépesülés és a birtokadományok következtében már kezdi elveszíteni összefüggő jellegét, és ennek eredményeként a névhasználat szempontjából jóval szegmentáltabb képet kezd mutatni.⁶

⁶ Természetesen az is elképzelhető, hogy kezdetben nem a későbbi Szepesség egészét nevezték így, hanem csak egy kisebb erdős területet, s a név csak később vonódott át a teljes térségre. FEKETE NAGY ANTAL szerint kezdetben csak a Hernádtól északra elterülő erdőt nevezték így (vö. 1934: 17–33). Névtani szempontból ugyanakkor ezt a kérdést az adatok hiánya miatt ismét nem tudjuk megnyugtatóan megítélni.

Mindezek után vessünk egy pillantást azokra a névmagyarázatokra, amelyek a Szepesség erdős jellegéből, illetve a megnevezés erdőnévként való értelmezéséből indulnak ki!

4.1. A szláv eredeztetések közül két etimológiai kísérlet kapcsolódik ide. ŠIMON ONDRUŠ azt feltételezi, hogy a terület elsődleges névváltozata a szláv *Spiš* volt, amit ő a *ръчати* 'vágni, baltával fát aprítani' jelentésű igéből levezetett **sъ-pich-jь*, illetve **iz-pich-jь* alakokra vezet vissza, s így a térség névadásának közszói előzményét tulajdonképpen 'kiirtott föld, kivágott erdő' jelentésben rekonstruálja (vö. 1980: 281). A névadás motivációjának és a név szemantikai háttérének a kapcsolatában ebben az esetben esetleg felvethető, hogy a nagyobb mértékű erdőirtás a Szepességben kifejezetten a 13. század második felében indult meg, de leginkább a 14. században vált szélesebb körűvé (vö. KÖRMENDY 1974, de lásd FEKETE NAGY 1934: 9–51, MELICH 1929: 40–41), s addig főleg a folyóvölgyek lehettek lakottak (vö. FEKETE NAGY 1934: 36). Találgatásokba ugyanakkor nem célszerű belemenni a tekintetben, hogy a folyómenti telepek, települések lakóinak erdőirtása vagy fakitermelő tevékenysége szolgálhatott-e alapul egy Szepes nagyságú, de kezdetben gyéren lakott terület névadásához.

A Szepesség erdős jellegében keresi STANISŁAW ROSPOND is a vármegye nevének a magyarázataát. Az ő feltételezése szerint egy 'erdős hegy' jelentésű tő állhatott a *Spiš* névváltozat mögött, amely véleménye szerint az összsl. *šipъ* 'tövis, tüske' jelentésű szóra vezethető vissza (vö. 1984: 200). Ha pusztán az etimológia szemantikai háttérét nézzük, akkor leginkább ez az elképzelés vág egybe Anonymus *silva Zepus* adatának az előzőekben vázolt értelmezésével.

A magyar szerzők közül MOÓR ELEMÉR kapcsolódik névfejtésében a természeti környezethez. Ő a 'som' jelentésű szl. *s(v)ib(a) ~ svid* tövet feltételezi a vármegye nevének a háttérében. De utal arra is, hogy szemantikai szempontból problémás, hogy egy akkora kiterjedésű őserdőt, mint amilyen a Szepesség volt a benépesülése előtt, miért neveztek volna el egy olyan cserjés növényről, mint amilyen a som. Azt ugyanakkor lehetségesnek gondolja, hogy nem a leginkább jellemző, hanem az ember számára leginkább jelentős növény volt az egész térség névadásának a motívuma (vö. 1929: 147–149). Ehhez FEKETE NAGY ANTAL azt fűzi még hozzá, hogy noha van *Somogy* nevű település Szepesben, de azon kívül még *Körtvélyes*, *Almás*, *Dubrava* (azaz 'tölgyes'), *Monyorós* is, ami alapján úgy véli, hogy nem lehetett a som a legjellemzőbb növény már a középkori Szepességben sem (vö. 1934: 32–33).

Noha más összefüggésben, de MELICH JÁNOS elképzelése is kapcsolható a földrajzi környezet sajátjaiból kiinduló magyarázatokhoz. MELICH a magyar *szép* melléknévből alakult személynévből véli magyarázhatónak a megye nevét. Anonymus *silva Zepus* adatát ő tehát nem úgy értelmezi, hogy a megnevezés az erdő jellegére utalna, hanem személynévi említésnek véli a szerkeze-

tet.⁷ Azaz a *Zólyom* név általa elfogadott értelmezéséhez hasonlóan a *silva Zepus* egy *Zepus* nevű személynek az erdeje volt (vö. 1929: 41). Ennek az elképzelésnek a megítélése kapcsán az lehet a legfontosabb kérdés, hogy a vármegye nevéhez előzményül szolgáló név keletkezésének az idején mekkora kiterjedésű területről is lehetett szó. Noha erre vonatkozóan Anonymus adata nem ad egyértelmű támpontot, de a későbbi források kontextusa (lásd a 4. pont bevezetésénél), illetve különösen a már idézett 1348-as oklevél, amelyben az emlékezet szerint a magyar és a lengyel királyság között elterülő Szepesség egésze erdős és lakatlan terület volt (vö. Df. 292743, AOkl. 32: 122), már arra utalnak, hogy Szepes nem egy kis területű, lokális erdőség neve volt, hanem egy jóval kiterjedtebb erdős terület megnevezése. Így viszont a személynévi eredzettel kapcsolatban nyilvánvalóan felmerülnek kétségek. Egyrészt nem ismerünk olyan *Zepus* nevű személyt, aki egy egész országrésznyi erdőt birtokolt volna. Ez persze magyarázható volna a korai források esetleges voltával. Érdemes azonban arra gondolni, hogy a későbbi forrásokban sincs utalás rá, senki sem formált jogot ennek a *Zepus*-nek lezármazottjaként a birtokra, ráadásul ez a terület a 12–13. század fordulóján már biztosan királyi kézen volt (erre utal a vár építése, a vármegyei szervezet kialakulása, Kálmán szepesi birtoklása — vö. ZSOLDOS 2001: 25 — és a 13. századtól meginduló királyi adományok), de a területszerzésre vonatkozóan nincsenek információink. Pedig egy *Zepus* nevű személy birtoklását a név formáns nélküli szerkezete miatt a magyarok térségben való megjelenésénél korábbra nem igazán tehetjük. Másrészt a személynévi eredetű erdőnevek az Árpád-korban (is) kifejezetten kisebb kiterjedésű magánerdőket jelöltek (vö. a KMHsz. erdőkre vonatkozó adatait, pl. *Gard*-[erdő], *János* ~ *János fája*, *Kölpény*, *Lippó I.1.*, illetve lásd még SZONDI 2009),⁸ s nem pedig megyényi nagyságú területeket.⁹ Azaz olyan nagyságú területet, amit Anonymus is név szerint ismert, s az olvasóiról is feltételezte, hogy ismerik.

⁷ MELICH értelmezésével összhangban — talán kifejezetten az ő véleménye alapján — az Árpád-kori személynévtárban FEHÉRTÓI KATALIN is Anonymus adatát tekinti a *Szepes* személynév első említésének.

⁸ Ezek közül némely esetben természetesen felvethető az is, hogy az erdőnév egy személynévi eredetű településnévből keletkezett metonimikusan, pl. *Gard*, *Lippó* (vö. FNESz. *Szentlőrincke*, *Lippó*, illetve utóbbihoz lásd CSIBRÁNY 2021: 54–55, miszerint a *Lippó* erdőnévnek a szl. *lipov* 'hársfa' közszóval való közvetlen kapcsolata sem zárható ki).

⁹ De persze kivételek is adódhatnak. Amennyiben KISS LAJOSnak igaza van, s a *Zselic* tájnév pusztá személynévi eredetű, akkor arra is látunk példát, hogy nagyobb erdős terület neve is visszavezethető személynévi eredetre (vö. FNESz. *Zselic*, *Zseliz*). JUHÁSZ DEZSŐ véleménye szerint azonban a *Zselic* esetében valószínűbb, hogy mégsem személynévi eredettel kell számolnunk, hanem a szláv *železo* 'vas' szóval hozható összefüggésbe a név, és a szláv lakosságtól származik (1988: 107). Ide kapcsolható talán a már említett *Zólyom* név is, amit KISS LAJOS személynévi eredetűnek tart (vö. FNESz. *Zólyom*), ugyanakkor a helynév eredeti jelentéskörével kapcsolatban BENKŐ LORÁND szerint felmerülnek kérdések, s nem biztos, hogy az eredetileg az erdősegre vonatkozott (2000: 39–41).

Ha a nyelvi megformáltság szempontjából közelítjük meg a kérdést, ugyan- csak számolnunk kell problémákkal. Amennyiben Szepes vármegye neve személynévi eredetű, akkor jó eséllyel feltételezhető, hogy a *silva Zepus* — függetlenül az alapjául szolgáló személynév eredetétől — puszta személynévi névadással a magyar nyelvben keletkezett. Ugyanakkor a HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH szerzőhármas szerint a magyarban a személynévből formáns nélkül alakult helynevek soha nem jelöltek nagyobb területet, hanem inkább birtokot, települést vagy — a településrendszer kialakulása előtt — szálláshelyet (2018: 423). Abban természetesen igaza van MELICHnek, hogy a későbbi forrásokban már adatolható hasonló hangzású személynév (lásd a 3.1. pontban közölt adatokat), ez azonban ismét nem megdönthetetlen bizonyíték arra, hogy a Szepesség nevének a háttérben is személynév áll. Egyrészt a szakirodalomban nem példátlan, hogy vármegye neve később személynévvé vált (az etimológiai bizonytalanságok ellenére vö. pl. FNESz. *Mosonmagyaróvár, Nógrád, Nyitra*). Másrészt a hangtani hasonlóság önmagában nyilvánvalón nem bizonyítja egy térben és időben külön jelentkező személynév és helynév közvetlen etimológiai kapcsolatát.

4.2. Végezetül a fenti névmagyarázatok kapcsán érdemes még egy további szempontot is megemlíteni, mégpedig Szepes vármegye nevének feltételezhető névrendszertani kapcsolatait az egyes nyelvekben. Ezek alapján úgy tűnik, hogy bármiféle szláv eredeztetést gyengít az, hogy a vármegye *Spis* névváltozata meglehetősen egyedinek tűnik a szláv nyelvekben. Azok a példák, amik a szláv eredeztetések kapcsán felmerülnek, például a *Pichne* (vö. ONDRUŠ 1980: 281), a *Šipkov* (vö. ROSPOND 1984: 200) vagy a *Svidovec* (vö. MOÓR 1929: 149) nevek, fonotaktikai szerkezetüket tekintve eltérő sémákat mutatnak. A magyar névrendszerben ellenben számos olyan név van, amelyik hangtanilag és képzésmódjában könnyebben összefüggésbe hozható a vármegye nevének feltételezett magyar *Szepes* előzményével. MELICH ide sorolja a Kárpát-medence nevei közül a Debrecen melletti *Szepes*, az abaúji *Szepesi*, a zalai *Szepezd* helyneveket, illetve más hely- és személynéveket is, amelyek tövében ugyanazt a *Szep-* tövet sejtí, mint a vármegye nevében (1929: 39–40). Noha ezek összekapcsolása a vármegye nevével MELICHnél a nyelvi hasonlóság alapján merül fel, s ez alapján mindet azonos személynévre vezetí vissza, az egymáshoz való viszonyukat adottnak veszi, s etimológiai szempontból nem vizsgálja mélyebben. Mindezek ellenére fontos körülmény, hogy valóban sok hangtanilag hasonló név van a Kárpát-medencében, amelyek a tárgyalt vármegye nevével esetleg összefüggésbe hozhatók. Némi problémát jelenthet, hogy ezek a nevek rendre települések neveként, s nem nagyobb kiterjedésű erdőség, illetve táj neveként tűnnek fel, s a hangtani kapcsolat ellenére teljesen biztosan nem állítható,

hogy ezek mind azonos lexikai háttérrel rendelkezzenek, mint Szepes vármegye neve.¹⁰

5. Egyéb névadási motivációk

A magyar királyság vármegyéinek névadása kapcsán további motivációs tényezők is felmerülnek a szakirodalomban. Vannak olyan vármegyenevek, amelyek végső forrása egy víznév (pl. *Árva*, *Bodrog*, *Turóc*, vö. FNESz.), s akadnak olyanok is, amelyek településnévi előzménnyel bírnak (pl. *Győr*, *Heves*, *Sáros*, vö. FNESz.). Ezek azonban Szepes vármegye nevének esetében nem vetődtek fel az újabb szakirodalomban, s valóban, nincs olyan folyó vagy település, amelynek — akár személynévi fokon keresztül is — a vármegye névváltozataival azonos nevük lenne. Így azt gondolom, e tanulmány szempontjából ebben az irányban nem szükséges mélyebb vizsgálatokat folytatni.¹¹

6. Összegzés

A témában írt előző munkám eredményeit is figyelembe véve azt gondolom, hogy a Szepes vármegye nevének eredetére vonatkozó eddigi kutatások sem hangtani, sem szemantikai, sem névtipológiai szempontból nem problémamentesek. Talán nem véletlen, hogy időről időre újabb és újabb kísérletek születnek a név megfejtésére. Az előzőekben felvázolt szempontok alapján magam a természeti környezetből kiinduló eredeztetéseket — akár tájnévi fokon keresztül is — jóval valószínűbbnek tartom, mint a várnévi eredetet. Azt gondolom azonban, hogy Szepes vármegye nevét — pontosabban magyar, szláv és német elnevezéseit — továbbra is érdemes a bizonytalan eredetű nevek közé tartozóként kezelni. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy az eddigi munkák között biztosan nincs ott az a megoldás, amelyik a térség és a vármegye névadásának tényleges nyelvi körülményeit végső soron leírja. Ahhoz ugyanakkor, hogy ezt ténylegesen ki lehessen emelni a többi közül, a témában írt két munkámban felvetett problémákat még feltétlenül tisztázni kellene.

¹⁰ A mostani dolgozatom célkitűzésén már túlmutat, de talán érdemes itt is kiemelni azt, hogy mindegyik Kárpát-medencei *Szepes*, *Szepesi*, *Szepezd* stb. helynév esetében még inkább problémás lenne a rendhagyó szl. *Spiš* > m. *Szepes* vagy ném. *Zips* > m. *Szepes* hangtani adaptációt feltételezni, ami viszont Szepes vármegye nevének nem magyar eredete kapcsán okvetlenül felmerülő kérdés (lásd ehhez a 2018-as írásomban felvetett szempontokat).

¹¹ A középkori magyar királyság vármegyeneveinek névadási motivációjától eltér ugyan, de megemlíthető még WOJCIECH SOWA elmélete is, aki a vármegye névváltozatai közül a német *Zips* névforma elsődlegességét feltételezi. Ő a német alak kialakulásának a háttérben a megye megszerzésekor betelepített valamely újlatin közösség nyelvének hatását keresi, s a *Zips* nevet végső soron a középkori latin *cepus* ~ *ceppus* 'farönk, fatönk' szóra, illetve annak újlatin továbbéléseire vezeti vissza. A *cepus* lexéma nála a Szepesség határvédelmi szerepével összefüggésben a *gyepű* szóval kapcsolódik össze. S noha a két szó között közvetlen etimológiai összefüggést nem feltételez, a köztük lévő hangtani hasonlóság és szemantikai kapcsolat véleménye szerint azonban mégis válhatott a névadás alapjává, tudniillik a határvédelmi kerítés fából készült (2007: 77–78).

Irodalom

- AOKt. = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum ande-gaven-sium illustranta 1–*. Szerk. KRISTÓ GYULA. Budapest–Szeged, Csongrád Megyei Levéltár–Szegedi Középkorász Műhely, 1990–. 27. Szerk. PITI FERENC. Budapest–Szeged, 2007.
- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN 2004. *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ÁÚO. = WENZEL GUSZTÁV, *Árpádkori új okmánytár 1–12*. Pest (később Budapest), 1860–1874.
- BENKŐ LORÁND 2000. *Castrum Borssed zouolvn*. In: PITI FERENC szerk., *Magyaroknak eleiről. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, 39–55.
- CDES. = MARSINA, RICHARD szerk., *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae 1–2*. Bratislava, Slovenská akadémia vied, 1971–1987.
- CSIBRÁNY LILI 2021. *A természeti nevek egy fajtájáról: erdőnevek a korai ómagyar korban*. In: DOBI EDIT szerk., *Juvenilia 9. Debreceni bölcsész diákkörösök antológiája*. Debrecen, Printart-Press Kft, 52–61.
- Df. = *Diplomatikai Fényképgyűjtemény*. Magyar Országos Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény.
- DI. = *Diplomatikai Levéltár*. Magyar Országos Levéltár, Mohács előtti gyűjtemény.
- EKF = *Első Katonai Felmérés (1763–1787)*. URL: <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary>
- FEKETE NAGY ANTAL 1934. *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása*. Budapest.
- FELD ISTVÁN 2014. *Az erdőispánságok várai az Árpád-kori Magyarországon*. In: BÁRÁNY ATTILA–DRESKA GÁBOR–SZOVÁK KORNÉL szerk., *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. Budapest–Debrecen, Magyar Tudományos Akadémia–Debreceni Egyetem–Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar–Pázmány Péter Katolikus Egyetem. 1: 369–390.
- FNESz. = KISS LAJOS 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GRÉB GYULA 1929. *Zu dem Namen „Zips“*. *Karpathenland* 2: 121–130.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1977. *Jegyzetek*. In: *Anonymus Gesta Hungarorum. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről*. Budapest, Magyar Helikon.
- HAVASINÉ KOVÁCS HELGA 2019. *Várnevek a középkori Magyarországon*. PhD-értekezés. Kézirat. Debrecen.
- HKF = *Harmadik Katonai Felmérés (1869–1887)*. URL: <https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey25000>
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai*. Budapest, Gondolat Kiadó.

- JAKUBOVICH EMIL–PAIS DEZSŐ 1937/1999. P. Magistri, qui Anonymus dicitur, Gesta Hungarorum. In: SZENTPÉTERY IMRE szerk., *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum 1*. Budapest. 13–117.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1988. *A magyar tájnévadás*. Nyelvtudományi Értekezések 126. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KENYHERCZ RÓBERT 2015. Az Urbaria et conscriptiones című gyűjtemény Szepes vármegyére vonatkozó településnévi adatai. *Magyar Nyelvjárások 53*: 188–210.
- KENYHERCZ RÓBERT 2018. On the names of the historical Szepes County. *Folia Uralica Debreceniensia 25*: 109–132.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk., *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. 1. Abauj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 2005.
- KMTL. = KRISTÓ GYULA főszerk., *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
- KÖRMENDY ADRIENNE 1974. A soltész („more scultetorum”) telepítette falvak a Szepességben (XIII–XIV. század). *Agrártörténeti Szemle 16/3–4*: 305–348.
- KRISTÓ GYULA 1988. *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Budapest, Magvető Kiadó.
- KRISTÓ GYULA 2003. *Tájszemlélet és térszervezés a középkori Magyarországon*. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely.
- MELICH JÁNOS 1929. Szepes és Poprád. *Magyar Nyelv 25*: 34–46.
- MKF = *Második katonai felmérés (1819–1869)*. URL: <https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary>
- MonStrig. = KNAUZ NÁNDOR szerk., *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis 1. (979–1273)*. Esztergom, 1874. KNAUZ NÁNDOR szerk., *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis 2. (1273–1321)*. Esztergom, 1882. DEDEK CRESCENS LAJOS szerk., *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis 3. (1321–1349)*. Esztergom, 1924. DRESKA GÁBOR–ÉRSZEGI GÉZA–HEGEDŰS ANDRÁS–NEUMANN TIBOR–SZOVÁK KORNÉL–TRINGLI ISTVÁN szerk., *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis 4. (1350–1358)*. Esztergom–Budapest, 1999.
- MOÓR ELEMÉR 1929. Der Name Szepes–Zips. *Karpathenland 2*: 145–149.
- NAGY IMRE 1872. A Görgey-család Árpád-kori okmányai. *Századok 6/4*: 215–230.
- NALEPA, JERZY 2003. Etymologia nazwy „Spisz” (nazwa góry, grodu i krainy). In: GLADKIEWICZ, RYSZARD–HOMZA, MARTIN szerk., *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča–Wrocław, Kláštorisko. 235–240.
- ONDRUŠ, ŠIMON 1980. Pôvod názvov slovenských vrchov, hradov a stolíc. *Studia Academica Slovaca 9*: 261–285.
- PAIS DEZSŐ 1926. *Magyar Anonymus. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről*. Budapest, Magyar Irodalmi Társaság.
- RegArp. = *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 1–2/1*. Szerk. SZENTPÉTERY IMRE. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1923–1943. *2/2–3.*, *2/4*. Szerk. SZENTPÉTERY IMRE–BORSA IVÁN. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961–1987.

- RegSlov. = VINCENT SEDLÁK, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae 1–2*. Bratislava, Academia Scientiarum Slovaca, 1980–1987.
- RESZEGI KATALIN 2011. *Hegynevek a középkori Magyarországon*. A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 21. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- ROSPOND, STANISŁAW 1984. *Słownik Etymologiczny Miast I Gmin PRL*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- SOWA, WOJCIECH 2007. Zur Herkunft und Funktion des Namens Zips. *Österreichische Namenforschung* 35: 69–82.
- SZONDI RÉKA 2009. *Az Árpád-kori erdőnevek névrendszertani leírása*. Szakdolgozat. Kézirat. Debrecen.
- SZŰCS JENŐ 1993. *Az utolsó Árpádok*. Budapest, História–MTA Történettudományi Intézete.
- ZSOLDOS ATTILA 2001. Szepes megye kialakulása. *Történelmi Szemle* 43: 19–31.

Possible Name-Giving Motivations For the Name of Szepes County

Even today, there are several possible explanations in scholarly publications for the origin of the name of Szepes County. Some consider the Hungarian *Szepes*, others the Slavic *Spiš*, while yet another group the German *Zips* name variant to be primary. In one of my earlier papers I discussed the phonological relationship between particular linguistic forms. This perspective, however, did not bring clear results as my conclusion was that the name form of the two other languages cannot be deduced by regular means from any of the name forms. Therefore in this paper I revisit this issue by focusing on another element of toponym reconstruction. This time I provide an overview of the possible name-giving motivations of Szepes County within the context of the name-giving of counties in the Árpád Era. I reexamine the earlier etymologies in view of the history of Szepes County, the population of the area, and relevant early data.

Keywords: Szepes County, name-giving motivation, etymology, name-giving of counties, toponym reconstruction

Kenyhercz Róbert
ORCID: 0000-0001-6312-3532
Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Kölcsey Ferenc Tanítóképzési Intézet
kenyhercz.robort@drhe.hu